

## Література

1. Питання функціонування та вдосконалення інфраструктури фондового ринку України: Інформаційно-аналітичні матеріали / за ред. канд. екон. наук О.І. Кіреєва, канд. екон. наук М.Н. Шаповалової, канд. екон. наук Н.І. Гребенник. – К. : Центр наук. досл. НБУ, 2005. – 132 с.
2. Гушан Т.А. Етапи формування фондового ринку в Україні / Т.А. Гушан. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.udau.edu.ua/library.php?pid=716>.
3. Національне рейтингове агентство "Рюрік" // Аналітичний огляд фондового ринку України за І кв. 2011 р.
4. Берзон Н.І. Фондовий ринок : навч. посібн. [для студ. ВУЗів] / Н.І. Берзон, Е.А. Буянова, М.А. Кожевников, А.В. Чаленко. – М. : Изд-во "Вита-Пресс", 1998. – 400 с.
5. Парсяк В.Н. Ринок цінних паперів. Маркетингові дослідження / В.Н. Парсяк, В.В. Зельдіс. – К. : Центр навч. літ-ри, 2007. – 224 с.
6. Черендіченко Н.І. Ринок цінних : метод. вказівки і завдання для самост. вивч. дисципліни / Н.І. Черендіченко. – К. : Вид-во МАУП, 2004. – 88 с.
7. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегії розвитку : монографія / І.О. Школьник. – Суми : ВВП "Мрія-1" ЛТД, УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
8. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ux.ua/>.
9. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.pfts.com/>.
10. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.fbp.com.ua>.

**Шпакович І.Р. Предприятия-торговцы ценными бумагами: сущность, значение и деятельность на фондовом рынке**

Проведен анализ современного рынка ценных бумаг Украины. Рассмотрена деятельность предприятий-торговцев ценными бумагами на фондовом и финансовом рынках. Исследовано их значение и часть в рыночной экономике. Проведен мониторинг осуществления соглашений торговцами ценными бумагами.

**Shpakovych I.R. Enterprise securities broker: essence, meaning and stock market activity**

This paper analyzes the current market of Ukraine. Firms' securities traders in the stock and financial markets is consider. It is investigation their value and part in a market economy. Monitoring of performing contract by merchants securities is conducted.

УДК 336.14 (477.6)

Доц. Н.Б. Ярошевич, канд. екон. наук;

доц. В.Є. Матвійшин, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка"

**РОЗВИТОК В УКРАЇНІ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ  
МАКРОФІНАНСОВОГО БЮДЖЕТУВАННЯ**

Розглянуто практичні аспекти програмно-цільового бюджетування в Україні та зарубіжний досвід його впровадження; розкрито виникнення програмно-цільового методу, його сутність, визначено особливості впровадження програмно-цільового методу планування бюджетів в Україні.

**Ключові слова:** програмно-цільовий метод планування бюджету; бюджетування; бюджетна політика; бюджетна програма; показники результативності виконання бюджетних програм.

**Постановка проблеми.** Незважаючи на обов'язковість середньострокового прогнозування бюджетних показників, продиктовану вимогами нового Бюджетного кодексу України, податково-бюджетна політика на середньострокову перспективу в Україні фактично є малопередбачувана, неузгоджена і непослідовна. Україні необхідні нові підходи управління державними фінансами, що передбачає застосування сучасних технологій макрофінансового

бюджетування, які забезпечують послідовність бюджетної політики та встановлюють зв'язок між витратами бюджетних коштів і значущими суспільними результатами. Проте впровадження одного з найпрогресивніших методів макрофінансового бюджетування – програмно-цільового методу – гальмується відсутністю належного його науково-практичного обґрунтування та відсутністю комплексних методик бюджетування, які можна було б практично використовувати в Україні.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблеми розвитку та вдосконалення методів макрофінансового бюджетного планування загалом та програмно-цільового методу зокрема, висвітлено у працях зарубіжних вчених: Дж. Б'юкенена, Р. Зоді, Дж.М. Кейнса, Е. Майєра, Ф. Мошера, М.С. Лоуренса, Р. Ролкера, П. Самуельсона, Д. Томасі, Р. Хакета та ін.

В Україні опубліковано низку результатів дослідження з проблематики підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами на засадах програмно-цільового методу, це зокрема наукові праці таких відомих українських учених, як: М.Я. Азаров, Т.С. Бабич, С.О. Булгакова, О.В. Василик, Т.І. Єфіменко, Т.В. Жибер, І.В. Запатріна, Л.С. Клець, М.І. Крупка, М.І. Кульчицький, В.Д. Лагутін, І.В. Луніна, Ц.Г. Огонь, В.М. Опарін, К.В. Павлюк, Ю.В. Пасічник, З.В. Перун, Л.Д. Сафонова, В.М. Федосов, І.Я. Чугунов, Ю.Ф. Шкворець, С.І. Юрій.

Однак питання впровадження, вдосконалення та розвитку програмно-цільового методу розкрито недостатньо і потребують подальшого вивчення з урахуванням світового досвіду та вітчизняних особливостей бюджетних відносин.

**Мета роботи** – дослідження можливостей впровадження програмно-цільового бюджетування в Україні як інструменту управління видатками бюджетів.

**Виклад основного матеріалу.** Програмно-цільовий метод бюджетування (ПЦМ) виник у 1960-х роках у США (під час планування діяльності Міністерства оборони) внаслідок перегляду способів фінансування надання державою послуг з метою запобігання нераціональному витрачання бюджетних коштів. ПЦМ має тривалий і успішний досвід застосування у США, країнах західної Європи, де розроблено та успішно застосовуються різні аналітично-управлінські технології оптимізації бюджетів програмно-цільового характеру.

ПЦМ дає змогу досягти кращих результатів, підвищити якість гарантованих державою послуг за ефективного використання бюджетних коштів. При цьому горизонт бюджетного планування визначається періодом, протягом якого можна досягти поставлених цілей (отриманий соціальний чи економічний ефект), а не обмежується одним роком (бюджетним періодом). Базовим елементом системи державного фінансового контролю в разі застосування ПЦМ є персональна відповідальність керівників органів державного сектора перед парламентом і громадськістю.

В Україні під час планування бюджетів застосовується успадкований від попередньої системи адміністративної економіки постатейний (традиційний) метод, за якого видатки плануються на 1 рік шляхом калькулювання витрат на види діяльності та адміністративні потреби бюджетних установ з

урахування норм і нормативів. Бюджетне планування зводиться до розрахунку необхідних витрат для здійснення діяльності бюджетних установ без оцінки кінцевих соціально важливих результатів; під час формування бюджету на наступний рік головна увага приділяється плануванню фінансових показників, а аналіз і оцінка досягнутих суспільно значущих результатів не проводиться. Постатейний (функціональний) метод планування витратків, що застосовується в Україні, є стандартизованою процедурою здійснення витратків на постійно виконувани державою функції. Програмно-цільовий метод, на відміну від постатейного, спрямований на одержання конкретних результатів.

**Табл. Відмінності програмно-цільового методу від постатейного**

| Відмінності                | Програмно-цільовий метод планування бюджетів                                                                                                                                                                                                  | Постатейний (традиційний) метод планування бюджетів                                                     |
|----------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Ціль планування            | Якісне надання гарантованих державною послуг суспільству                                                                                                                                                                                      | Утримання на належному рівні бюджетних установ                                                          |
| Об'єкт планування          | Плануються соціально-економічні результати. Акцент переноситься з потреби у коштах, необхідних для виконання державою (виконання кожною бюджетною установою) своїх функцій, на те, які результати очікуються від використання коштів бюджету. | Плануються витатки на потреби бюджетної установи для виконання нею свої функцій                         |
| Період планування          | Планування бюджету здійснюється на середньострокову перспективу (в Україні – 2 роки; в світовій практиці 3-5 років)                                                                                                                           | Планування бюджету здійснюється на 1 рік                                                                |
| Вхідні дані для планування | Планування базується на макроекономічному прогнозі                                                                                                                                                                                            | За основу планування береться динаміка років + приріст                                                  |
| Структура документу        | Бюджет складається в розрізі кодів програм та економічної класифікації витатків                                                                                                                                                               | Бюджет складається в розрізі кодів функціональної класифікації та економічної класифікації витатків     |
| Затвердження витатків      | Експертиза бюджетних програм, оцінка вартості та доцільності програм є обов'язковим компонентом програмно-цільового методу                                                                                                                    | Обґрунтування витатків здійснюється без оцінки доцільності витатків та якості бюджетних послуг          |
| Спосіб виконання           | ПЦМ передбачає вільний вибір виконавцями бюджетних програм способів досягнення запланованих цілей і завдань в межах бюджетної програми                                                                                                        | Бюджетні установи виконують свої функції відповідно до затверджених положень та інструкцій              |
| Відповідальність           | Виконавці бюджетних програм несуть персональну відповідальність за результати виконання програми.                                                                                                                                             | Відсутність відповідальності за результати діяльності бюджетної установи та якість послуг, що надаються |
| Контроль                   | Увага переноситься з контролю за виконанням зобов'язань (зовнішнього контролю: ДКРС, Рахункова палата) – на забезпечення ефективності (внутрішній контроль: відповідальний виконавець бюджетної програми).                                    | Проводиться контроль цільового використання бюджетними установами виділених бюджетних коштів.           |
| Аналіз                     | Зіставляються витрати і досягнуті результати (соціальні ефекти).                                                                                                                                                                              | Витрати бюджетної установи та одержані соціальні ефекти не зіставляються і не аналізуються.             |

Програмно-цільовий метод оптимально відповідає принципам побудови бюджетної системи України і не суперечить кошторисному плануванню (тобто не вимагає повної відмови від кошторисів як процедури здійснення витатків). Одним із принципів застосування ПЦМ є принцип персоналізації відповідальності виконавців за досягнення цілей і завдань бюджетних програм. Тому взятий Україною курс на розвиток ПЦМ дещо не узгоджується з відсутністю принципу відповідальності у Бюджетному кодексі 2010 р. (Бюджетний кодекс 2010 р. [1, ст.7] не містить принципу відповідальності (принципи, на яких формується бюджетна система України), що був присутній у Бюджетному кодексі 2001 р. [2, с.7].

Частково елементи програмно-цільового методу в Україні було впроваджено у 2001-2002 рр. за допомогою міжнародних проектів ("Підтримка економічної та фінансової реформи" та "Реформа місцевих бюджетів в Україні", що фінансувалися за рахунок коштів Агентства США з міжнародного розвитку USAID) при плануванні Державного бюджету та експериментально на рівні окремих місцевих бюджетів (в АРК, Житомирській, Львівській та Луганській областях).

Експериментальне впровадження ПЦМ здійснювалося саме на рівні місцевих бюджетів, оскільки в Україні на соціально-культурну сферу витрачається переважна частина ресурсів місцевих бюджетів, тому результативність витрачання бюджетних коштів, на думку урядовців, є більш актуальною саме для місцевих бюджетів. План заходів Міністерства фінансів України із впровадження ПЦМ у місцевих бюджетах передбачає розробку бюджетних програм на місцевому рівні в галузі освіти, охорони здоров'я на 2009-2010 рр та підготовку місцевих (регіональних) стратегічних планів розвитку цих галузей на 2009-2011 роки

На нашу думку, починати впровадження ПЦМ на рівні місцевих бюджетів за відсутності стратегічної програми розвитку держави і погоджених з нею місцевих програм розвитку є недоцільним. На рівні державного бюджету, для якого розроблялися всі елементи ПЦМ у документах, проведення експерименту в окремих міністерствах не практикувалося. У розвинених країнах застосування ПЦМ експериментально практикувалося в окремих галузях (на базі міністерств). Однією з перших галузей, що підлягала реформуванню шляхом впровадження програмно-цільового бюджетування у країнах західної Європи була галузь охорони здоров'я.

Технологія програмно-цільового бюджетування у світовій практиці стосується також формування доходів, оскільки будь-яке відділення джерел утворення коштів від напрямів їх використання призведе до деформації цього інструменту управління державними коштами. В Україні спроба впровадження програмно-цільового бюджетування обмежується виключно витатками місцевих бюджетів, а програмно-цільовий метод розглядається як метод управління витатками бюджету в середньостроковій перспективі.

Протягом 2001-2004 рр. в Україні розроблено низку документів, що регламентують окремі аспекти використання ПЦМ на рівні Державного бюджету [3-5]. Спробу подальшого впровадження ПЦМ в Україні зроблено у

Бюджетних резолюціях 2004-2007 рр., де подано низку відокремлених і непов'язаних між собою положень щодо удосконалення ПЦМ.

На рівні державного бюджету було запроваджено окремі елементи програмно-цільового методу – формування видатків бюджету в розрізі бюджетних програм. Назви бюджетних програм формувалися за наявною на той час функціональною класифікацією видатків, яка складається з 25 функцій з деталізацією на під функції [2, с. 10]. Таким чином, підфункції старої функціональної класифікації трансформовано у програми, без жодної оцінки необхідності та значущості таких програм. Відсутність ієрархії цілей розвитку держави як основи для розроблення бюджетних програм спричиняє перетворення бюджетних програм на додаткові відомчі бюджети, не спрямовані на соціально значущий результат та реалізацію загальносуспільних інтересів. Недостатність безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання наочно підтверджують результати аналізу понад 100 бюджетних програм в Україні з керівництва і управління у різних сферах діяльності, проведеного НДЕІ Мінекономіки України у 2006 р., які показали, низьку спрямованість програм на кінцевий соціально-економічний результат [6, с. 2]. Таким чином, кошти, що виділяються на більшість бюджетних програм, фактично є різновидом кошторисного фінансування виконуваних бюджетними установами поточних функцій [6].

Важливим кроком стала розроблення у 2009 р. відповідних положень щодо визначення вимог до результативних показників та визначення орієнтовного переліку результативних показників [7]. Проте концептуальної розробки відповідної методики немає. Оцінка ефективності бюджетних програм не проводиться через відсутність науково обґрунтованих критеріїв і показників визначення ефективності тієї чи іншої програми.

Одні дослідники [8, с. 32] вважають, що здійснювати повний перехід на управління витратами за ПЦМ не доцільно в сферах суспільної діяльності, де відсутня система середньо- та довгострокових цілей, внаслідок чого програми не мають реального підґрунтя, складно визначити показники результативності (наприклад, представницькі органи влади, судова влада), тому їхнє фінансування має підтримуватися в поточному режимі із застосування традиційного постатейного методу; а структура бюджету повинна включати програмну і непрограмну його частини. Інші дослідники [6] цю думку не підтримують і пропонують класифікацію критеріїв і показників ефективності програмно-цільового фінансування органів державного управління.

У Бюджетному кодексі 2010 р. [1] вперше закладено правові підвалини для розробки середньострокового бюджетного прогнозу, як для бюджету загалом, так і для головних розпорядників. Бюджетним кодексом запроваджено обов'язкове складання головним розпорядником плану діяльності на наступні за плановим 2 бюджетні періоди та запроваджено складання прогнозу показників зведеного та державного бюджету на наступні 2 бюджетні періоди, та подання його до Верховної Ради України разом з проектом закону про державний бюджет України.

Проте Верховна Рада не затверджує в обов'язковому порядку бюджет на середньостроковий період, таким чином прогноз зведеного бюджету ніяким чином не пов'язаний з виробленням бюджетної політики на середньострокову перспективу. Більше того, в вітчизняній практиці затвердження державного бюджету можлива ситуація, коли між першим і третім читанням відбуваються істотні зміни планових показників на наступний рік, що спричиняє непослідовність бюджетної політики. На підставі затвердженого закону про державний бюджет Кабінет Міністрів у місячний термін після опублікування закону уточнює прогноз.

Здійснення середньострокового бюджетного планування у розвинених країнах передбачає, що процес планування бюджету на наступний рік повинен починатися з уточнення показників першого року затвердженого середньострокового плану, що забезпечує послідовність бюджетно-податкової політики. Саме середньостроковий план (затверджений у Бюджетній резолюції) є основою бюджетної політики.

**Висновки.** Отже, основною проблемою впровадження ПЦМ в Україні, на нашу думку, є безсистемність його впровадження, що не дає можливості органічного і комплексного поєднання всіх складових елементів ПЦМ. Аналіз досвіду впровадження програмно-цільового методу розвиненими країнами дає підстави стверджувати, що основою для формування бюджетної політики є затверджений середньостроковий план, дотримання якого забезпечує послідовність бюджетної політики. Своєю чергою, основою для затвердження середньострокового плану є стратегічний план розвитку держави, в якому передбачена ієрархія цілей розвитку, тобто пріоритетність потреб суспільства, на задоволення яких власне спрямовані бюджетні програми. Впровадження середньострокового бюджетного планування в Україні вимагає проведення структурних реформ зі зміною інституційних зв'язків та якості роботи органів державної влади. Впровадження програмно-цільового методу бюджетування в Україні необхідно здійснювати за науково-обґрунтованими принципами, напрямками та процедурою.

## Література

1. Бюджетний кодекс України, затверджений Постановою Верховної Ради України від 8 липня 2010 р., № 2456-VI. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.gov.ua>
2. Бюджетний кодекс України, затверджений Постановою Верховної Ради України від 21 червня 2001 р., № 2542-III: Кодекси України. Офіційні тексти. – Львів : Вид-во "Інтелект-Харід", 2004. – 1024 с.
3. Концепція застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 р., № 538-р.
4. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Інструкції про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі у бюджетному процесі" від 03.01.2002 р., № 3/6291.
5. Наказ Міністерства фінансів України "Правила складання паспортів бюджетних програм, звіту про їх виконання" від 29.12.2002 р., № 1098.
6. Шкворець Ю.Ф. Критерії та показники оцінки ефективності програмно-цільового фінансування центральних органів управління з питань науки, інноваційної діяльності та освіти / Ю.Ф. Шкворець. [Електронний ресурс]. – Доступний з [http://www.iee.org.ua/files/alushta/06-shkvorec-kryteryu\\_ta\\_pokaznyky.pdf](http://www.iee.org.ua/files/alushta/06-shkvorec-kryteryu_ta_pokaznyky.pdf)

7. Наказ Міністерства фінансів України "Про результативні показники бюджетної програми" від 27.10.2009 р., № 1252.

8. Крупка М. Програмно-цільовий метод бюджетування в Україні / М. Крупка // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. – Сер.: Економіка. – 2009. – Вип. 41. – С. 16-34.

### **Ярошевич Н.Б., Матвицишин В.Е. Развитие в Украине современных технологий макрофинансового бюджетирования**

Рассмотрены практические аспекты программно-целевого бюджетирования в Украине и зарубежный опыт его внедрения; раскрыто возникновение программно-целевого метода, его сущность, определены особенности внедрения программно-целевого метода планирования бюджетов в Украине.

**Ключевые слова:** программно-целевой метод планирования бюджетов; бюджетирование; бюджетная политика; бюджетная программа; показатели результативности исполнения бюджетной программы.

### **Yaroshevych N.B., Matviyishyn V.Ye. Development of modern world macrofinancial budgeting technologies in Ukraine**

The article is focused on the practical aspects of program-target budgeting in Ukraine and global implementation experience in the management of budget resources. Occurrence of essence of program-target method of budget planning and basic features implementation of program-target method in Ukraine where identified.

**Keywords:** program-target method of planning; budgeting; budget policy; budget program; the indicators of result.

УДК 336.64 Доц. І.Ф. Ясіновська<sup>1</sup>, канд. екон. наук; ст. викл. Н.Є. Ціцька<sup>2</sup>

## **ПРОБЛЕМИ ПРИБУТКОВОСТІ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВЩИНИ**

Розглянуто актуальні проблеми прибутковості та рентабельності виробництва продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами Львівщини, вирішення яких сприятиме збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції та покращенню фінансового стану сільгосппідприємств області.

**Ключові слова:** прибуток, рівень рентабельності, фінансовий стан, державна підтримка, сільськогосподарські підприємства.

**Постановка проблеми.** Прибутковість та рентабельність виробництва продукції сільського господарства є запорукою ефективного сільськогосподарського виробництва, яке здатне забезпечити продовольчу безпеку держави. Прибуток є основою стабільності як окремих підприємств, так і галузі загалом. Особливо актуальними залишаються питання пошуку шляхів збільшення власних доходів сільгосппідприємств, оскільки можливості їх до залучення фінансових ресурсів є обмеженими.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Питання прибутковості та рентабельності виробництва продукції сільського господарства висвітлено у працях багатьох вчених-економістів. Так, протягом останніх років над дослідженням цього питання працювали: В.Г. Андрійчук, П.С. Березівський, О.А. Біттер, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, Д.А. Янок та інші.

<sup>1</sup> Львівська державна фінансова академія;

<sup>2</sup> Львівський національний аграрний університет

**Постановка завдання.** Ставилось завдання дослідити актуальні проблеми прибутковості та рентабельності виробництва продукції сільського господарства, на основі проведення аналізу сучасного стану, а також окреслити основні підходи покращання фінансового стану сільськогосподарських підприємств Львівщини.

**Виклад основного матеріалу.** Прибуток є основою економічного розвитку підприємства та відображає довгострокову мету його діяльності. Це – основне джерело фінансування витрат на розвиток підприємства. Водночас, прибуток є важливим джерелом ресурсів держави.

Прибуток є найважливішим узагальнювальним показником оцінки ефективності функціонування підприємства, тому що в ньому відображено результати всіх сторін діяльності: виробництво, реалізація, собівартість, ефективність використання виробничих ресурсів.

Як зазначає Д. Янок, низка вчених вбачає суть прибутку, як економічної категорії, в тих функціях, які він виконує: нагромадження, стимулювання, розподіл. Функція нагромадження полягає в тому, що прибуток є основним джерелом збільшення власних активів підприємства й гарантом розширеного відтворення виробництва. Стимулювальна функція проявляє себе в заохоченні управлінського персоналу за одержані результати, зростанні заробітної плати за високі показники виробництва. Функція розподілу виражена у привласненні прибутку і розподілі його між підприємством і державою, підприємством і власниками [4, с. 93].

Результативним показником роботи підприємства є і рентабельність. Вона показує те, що кошти, одержані від реалізації продукції (робіт, послуг), не тільки відшкодовують затрати на їх виробництво, а й приносять прибутки. Показники рентабельності більш повно, ніж прибуток, характеризують остаточні результати господарювання, тому що їх величина показує співвідношення ефекту з наявними або використаними ресурсами. Показник рівня рентабельності дуже часто використовують для оцінювання і аналізу економічної ефективності. Як зазначає В.Г. Андрійчук, "він має чіткий економічний зміст, просту методику визначення і, що важливо, є наскрізним, порівняним в часі та просторі" [1, с. 56].

До основних завдань аналізу прибутковості і рентабельності підприємства відносять: системний контроль за формуванням фінансових результатів, визначення впливу чинників на фінансові результати діяльності підприємства, виявлення резервів збільшення суми прибутку і рівня рентабельності та прогнозування їх величини, оцінювання роботи підприємства щодо використання можливостей збільшення його прибутку і рентабельності, розроблення заходів щодо освоєння виявлених резервів. Сільське господарство, як вид економічної діяльності залишається однією із провідних галузей Львівщини та посідає третє місце після промисловості, транспорту і зв'язку. В усіх категоріях господарств області на 2,8 % сільськогосподарських угідь створюється 4,2 % валової продукції сільського господарства від загального її обсягу в Україні [3, с. 15].